

ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ മഹത്വം

ചോദ്യം: ക്ഷമാശീലനായ ഒരു ദരിദ്രനാണോ നന്ദിയുള്ള ഒരു ധനികനാണോ കൂടുതൽ ശ്രേഷ്ഠൻ?

ഉത്തരം: യഥാർത്ഥത്തിൽ ഈ രണ്ടു പേർക്കും ക്ഷമയുടെയും നന്ദിയുടെയും ശ്രേഷ്ഠതയർഹതയുണ്ട്. കാരണം, ദരിദ്രനായ വ്യക്തി അല്ലാഹു ﷻ തനിക്കു നൽകിയ കൃപയെ വിട്ടുവെക്കുക നന്ദിയുള്ളവനും തനിക്കു മേൽ അവൻ വിധിച്ച വിധിയിൽ ക്ഷമയവലംബിക്കുന്നവനുമാണ്. അതു പോലെ തന്നെ ധനികൻ, തന്റെ പണം കൊണ്ട് നിർബന്ധമായ ബാധ്യതകൾ നിർവഹിക്കുന്നതിനും അവകാശികൾക്ക് ദാനം ചെയ്യുന്നതിലും സകാത്ത് നൽകുന്നതിലുമെല്ലാം സബ്റോടു കൂടി ഉറച്ച് നിൽക്കുന്നവനും തനിക്ക് ലഭിച്ച അനുഗ്രഹത്തിന് നന്ദിയുള്ളവനുമാണ്.

നന്ദിയുള്ള ധനികൻ ഹജ്ജിനും ഉറക്കും കൂടുംബ ബന്ധം ചേർക്കുന്നതിനും അധീനിയെ സൽക്കരിക്കുന്നതിനും വഴിയാത്രക്കാരനെ വീട്ടിലെത്തിക്കുന്നതിനും അവകാശപ്പെട്ടവരെ സഹായിക്കുന്നതിനും വേണ്ടി പണം ചെലവഴിക്കുന്നവനാണ്.

ദരിദ്രരാകട്ടെ ധനികരെക്കാൾ മുമ്പ് സ്വർഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കും.

അബൂ ഹുറൈറും ﷺ വിൽ നിന്ന് സ്ഥിരപ്പെട്ട ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറയുന്നു

يدخل الفقراء الجنة قبل الأغنياء بخمس مائة عام¹

(ദരിദ്രന്മാർ ധനികരെക്കാൾ അമ്പതിനായിരം വർഷം മുമ്പ് സ്വർഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കും).

സഹീഹായി വന്നിട്ടുള്ള ഇബ്നു അബ്ബാസിന്റെ ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറയുന്നു

اطلعت إلى الجنة فرأيت أكثر أهلها الفقراء، واطلعت على النار فرأيت أكثر أهلها النساء²

(ഞാൻ സ്വർഗത്തിലേക്ക് നോക്കി അപ്പോൾ അതിലെ അധിക പേരും ദരിദ്രരായിരുന്നു. ഞാൻ നരകത്തിലേക്ക് നോക്കി, അപ്പോൾ അതിലെ അധിക പേരും സ്ത്രീകളായിരുന്നു).

രണ്ട് സഹീഹുകളിലും ഉസാമ ബിൻ സൈദ് رضي الله عنه വിൽ നിന്ന് വന്നിരിക്കുന്ന ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞു

¹ أخرجه أحمد (512/2) و أبو نعيم في الحلية (307/8) من طريق أبي بكر بن عياش، عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة به. وهذا سند صحيح.

² أخرجه البخاري (3241) من حديث عمران بن حصين بهذا اللفظ، وهو عند مسلم (2738) مختصراً بغير ذكر الفقراء، وأخرجه مسلم (2737) من حديث ابن عباس.

فمت على باب الجنة فكان عاملة من دخلها المساكين، وأصحاب الجد محبوسون، غير أن أصحاب النار قد أمر بهم إلى النار وقتت على باب النار فإذا عاملة من دخلها النساء³

(ഞാൻ സ്വർഗത്തിന്റെ വാതിൽക്കൽ നിന്നു.അതിലുള്ളവരിൽ കൂടുതലും പാവപ്പെട്ടവരായിരുന്നു. പണക്കാരൊക്കെ തടഞ്ഞു വെക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. പക്ഷെ നരകത്തിൽ ആളുകൾ പ്രവേശിച്ചു കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതിൽ അധികവും സ്ത്രീകളായിരുന്നു).

ഹുദാല ബിൻ ഉബൈദ് رضي الله عنه വിൽ നിന്ന് ഇമാം തിർമിദി رحمه الله ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുള്ള ഹദീസിൽ കാണാം: സഹാബിമാരുമായി നബി ﷺ നമസ്കരിക്കുമ്പോൾ വിശപ്പു കാരണം സുപ്തപക്ഷാരായ സഹാബിമാർ നിലത്ത് വീഴുമായിരുന്നു. അവർക്ക് ഭ്രാന്താണെന്ന് അഅ്റാബികൾ പറയും! നമസ്കാരം കഴിഞ്ഞു തിരിഞ്ഞിരുന്നാൽ റസൂൽ ﷺ പറയും

4 لو تعلمون ما لكم عند الله لأحببتم أن تزادوا فاقة وحاجة

(നിങ്ങൾക്ക് അല്ലാഹുവിങ്കലുള്ളതെന്താണെന്ന് നിങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ ഇനിയുമിനിയും ദാരിദ്ര്യവും പക്ഷപ്പാടും വർദ്ധിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ എന്ന് നിങ്ങൾ ആശ്രഹിക്കുമായിരുന്നു).

ഇമാം മുസ്ലിം رحمه الله അബൂല്ലാഹിബ്നു അഝ്ബ്നു ആസ് رضي الله عنه വിൽ നിന്ന് റിപ്പോർട്ട് ചെയ്ത ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു

5 قد أفلم من أسلم وورزق كفافا وقعه الله بما آتاه

(മുസ്ലിമാവുകയും ആവശ്യത്തിനുള്ള ഭക്ഷണം ലഭിക്കുകയും തനിക്ക് ഉള്ളതിൽ തൃപ്തി നൽകപ്പെടുകയും ചെയ്തവൻ വിജയിച്ചിരിക്കുന്നു).

ഹുദാലത്തു ബ്നു ഉബൈദിൽ നിന്ന്, നബി ﷺ പറഞ്ഞതായി അദ്ദേഹം കേട്ടതായി ഇമാം തിർമിദി رحمه الله ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു.

6 طوبى لمن هدي إلى الإسلام وكان عيشه كفافا وقع

3 البخاري (6547) ومسلم (2736).

4 أخرجه الترمذي (2368) وأحمد (18/6) وابن حبان (724) والبخاري في مسنده (3751 و3750) والطبراني في الكبير (800- 798/18) وغيرهم من طريق أبي هاني، أن أبا علي عمرو بن مالك أخبره عن فضالة بن عبيد به. وهذا منذ صحيح.

5 أخرجه مسلم (1054)

(ഇസ്ലാമിലേക്ക് ഹിദായത്ത് ലഭിക്കുകയും ആവശ്യത്തിനുള്ള വിഭവവും അതിൽ തൃപ്തിയുമുള്ളവനു മംഗളങ്ങൾ).

ഇയാറ് അൽമുജാഷ്ഈ رضي الله عنه യിൽ നിന്ന് ഇമാം മുസ്ലിം رحمه الله ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു.
റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞു

وأهل الجنة ثلاثة: ذو سلطان مقسط موفق، ورجل رحيم رقيق القلب لكل ذي قربى ومسلم، وعفيف متعفف ذو عيال⁷

(സ്വർഗാവകാശികൾ മൂന്നു പേരാണ്. നീതിമാനും താഹ്മീഖുള്ളവനും ധർമ്മീഷ്ഠനുമായ ഒരു ഭരണാധികാരി, എല്ലാ മുസ്ലിമീങ്ങളോടും ഭയാവായ്പുള്ള ഒരു സഹൃദയൻ, ദരിദ്രനായിട്ടും സംതൃപ്തനായ ഒരാൾ).

ഇതിന്റെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ ചില പണ്ഡിതന്മാർ ക്ഷമാശാലിയായ ദരിദ്രന് പ്രേഷ്യത നൽകി. എത്രത്തോളമെന്നാൽ അവരിൽ ചിലർ, പറഞ്ഞു “ഞാൻ അഅ്മഷിന് സുഹർരിയെക്കാൾ സ്ഥാനം നൽകും, കാരണം അഅ്മഷ് ക്ഷമാലുവായ ദരിദ്രനായിരുന്നു സുഹർരിയാകട്ടെ ബ്നു ഉമയ്യയിൽ പെട്ട ഭരണാധികാരികളുടെ അടുത്തു പോകാറുണ്ടായിരുന്നു⁸. ഇതാണ് ടീനിന്റെ ഇമാമീങ്ങളുടെ വീക്ഷണം. എന്നാൽ ഖാറൂനി മൻഹജിൽ നീങ്ങുന്നയാളുകളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അവർ മുൻഗണന നൽകുന്നത് എപ്പോഴും ധനികർക്കായിരിക്കും, അവൻ നന്ദിയുള്ളവനാണെങ്കിലും ശരി നന്ദി കെട്ടവനാണെങ്കിലും ശരി. ഹവയുടെയും ജഹ്ലിന്റെയും ദുർയാവിനോടുള്ള സ്നേഹത്തിന്റെയും ഫലമായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണ് ഈ ചിന്താഗതി. നീതിയുടെയും നിഷ്പക്ഷതയുടെയും ഭൗതിക വിരക്തിയുടെയും ഫലമായിട്ടുണ്ടാകുന്നതല്ല!

ദാരിദ്ര്യം സഹിക്കുകയെന്നത്, ധനികന്റെ സഹനത്തോടെയുള്ള ദാന ധർമ്മത്തേക്കാൾ പ്രയാസകരമാണ്. ധനികന് ഒരല്പം ആത്മ നിയന്ത്രണമുണ്ടെങ്കിൽ ദാന ധർമ്മങ്ങൾ നിർവഹിക്കാൻ സാധിച്ചെന്നു വരാം. എന്നാൽ, ദരിദ്രന്റെ അടുത്ത് ഒരു വിരുന്നുകാരൻ വരുകയാണെങ്കിൽ അവനെ സൽക്കരിക്കാൻ സാധിക്കാത്തത് അവനെ വേദനിപ്പിക്കും. തന്റെ കുടുംബാദികളെ സഹായിക്കാനും അവരുമായുള്ള ബന്ധം പുലർത്താൻ പോലും സാധിക്കാത്തതിൽ അവൻ വേദനിക്കും. തന്റെ കുടുംബത്തെയും മക്കളെപ്പോലും വേണ്ട രീതിയിൽ പരിരക്ഷിക്കാൻ സാധിക്കാത്തതിൽ അവൻ വേദനിക്കും. ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ തടവറയിൽ കഴിയുന്നത് അവനെ വേദനിപ്പിക്കും. ഹജ്ജോ ഉറയോ അവനു ചെയാൻ സാധിക്കുകയില്ല. തനിക്ക് ആവശ്യമുള്ള ചില പ്രധാന വിഷയങ്ങളിൽ ഇടത്തേക്കോ വലത്തേക്കോ ഒന്ന് അനങ്ങാൻ പോലും അവനു സാധിക്കുകയില്ല. സാലിഹീങ്ങളാണെങ്കിൽ പോലും ദരിദ്രരാണെങ്കിൽ അവരെ പൂച്ഛിക്കുന്ന ദുർയാവിന്റെ

6 أخرجه الترمذي (2349) وأحمد (19/6) وابن حبان (705) والطبراني (778 و786/18) وابن المبارك في الزهد (553) والقضاعى في منتهى أخرجه ابن معين كما في ترجمة الأعمش من التهذيب وفي تاريخ دمشق (59/20) ونص كلام ابن معين: قال: أجد الأسماني الأعمش، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله، فقال له إنسان: الأعمش مثل الزهري؟ فقال: برئت من الأعمش أن يكون مثل الزهري؛ الزهري يرى العرض والإجازة، ويصل لبني أمية، والأعمش: فقير صبور مجانب للسلطان.

7 أخرجه مسلم (2865).

8 أخرجه مسلم (2865).

ആൾക്കാരും അവനെ വേദനിപ്പിക്കും. ഇങ്ങനെ നിരവധി വേദനകൾ കടിച്ചമർത്തിക്കൊണ്ടാണ് അല്ലാഹു തന്റെ ഔദാര്യമായി നൽകുന്ന പ്രതാപത്തിന്റെ തണലിൽ അവൻ ജീവിക്കുന്നത്.

നബി ﷺ ആയിശാ ബീവി ﷺ യോട് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:

أجرِك على قدر نصيبك⁹

(നിന്റെ പ്രതിഫലം നിന്റെ അധാനത്തിനുസരിച്ചാകുന്നു).

ബുഖാരിയിലും മുസ്ലിമിലും അബൂഹൂറയ്റയിൽ നിന്നും അബൂ സഇദ് അൽബുദ്ദീ رضي الله عنه വിൽ നിന്നും റിപ്പോർട്ട് ചെയ്തിട്ടുള്ള ഹദീസിൽ കാണാം.

നബി ﷺ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:

ما يصيب المسلم من نصب ولا وصب ولا هم ولا حزن ولا أذى ولا غم؛ حتى الشوكة يشاكها إلا كفر الله بها من خطيئاه¹⁰

(ഒരു മുസ്ലിമിനെ ഒരു കഷീണമോ പ്രയാസമോ, ദുഃഖമോ മനഃക്ലേശമോ ബാധിക്കുകയില്ല, ഒരു മുജ്ജൂ താക്കുക പോലും ചെയ്യുകയില്ല. അതിനു പകരമായി അല്ലാഹു അവന്റെ പാപങ്ങൾ പൊറുത്തു കൊടുത്തുവെക്കും)

ഇതിന്റെയെല്ലാം അടിസ്ഥാനത്തിൽ ഭൗതിക വിരക്തനും ക്ഷമാ ശീലനുമായ ഒരു ദരിദ്രൻ ധനികനേക്കാൾ മഹത്വമുള്ളവനാകുന്നു.

കൂടാതെ അല്ലാഹു ﷻ പറയുന്നു.

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ * أَنْ رَأَاهُ اسْتَعْتَى¹¹

(മനുഷ്യൻ തീർച്ചയായും അതിരൂ വിട്ടിരിക്കുന്നു. അവൻ തന്നെ ഐശ്വര്യവാനായി കണ്ടതിനാൽ).

അതെ, ഐശ്വര്യം ധിക്കാരത്തിന്റെ താക്കോലാകുന്നു..

ജീവനുള്ളടത്തോളം കാലം ഫിത്തിയെ പറ്റി ചോദിക്കാതിരിക്കാനാവില്ല. കൺബു ബ്നു മാലിക്ന്റെ ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറയുന്നു

لكل أمة فتنه، وفتنة أمتي المال¹²

⁹ أخرجه البخاري (1787) ومسلم (1211).
¹⁰ أخرجه البخاري (5641) مسلم (2573).

¹¹ الطبق: 6- 7.
¹² أخرجه الترمذي (2336) وأحمد (160/4) وابن أبي عاصم في الأخاد (2516) وابن حبان (3223) والقضاعى في مسند الشهاب (1023 و1022) والطحاوي في مشكل الآثار (4325) والطبراني في الكبير (404/19) والأوسط (3319) والحاكم (318/4) من طرق ثلاث إلى

(എല്ലാ സമുദായത്തിനും ഒരു ഫീൽനയുണ്ട്, എന്റെ സമുദായത്തിന്റെ ഫീൽന പണമാകുന്നു).

അല്ലാഹു ﷻ പറയുന്നു :

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِآثِي تُغْرِبُكُمْ عِنْدَ رَبِّي إِلَّا مَنَ أَمِنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الصَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ¹³

(നിങ്ങളുടെ സമ്പത്തോ സന്താനങ്ങളോ അല്ല നിങ്ങളെ എന്നിലേക്കടുപ്പിക്കുന്നത്. മറിച്ച് ആരാണോ വിശ്വസിക്കുകയും സൽകർമ്മങ്ങളനുഷ്ഠിക്കുകയും ചെയ്യുന്നത് അവർക്ക് ഇരട്ടിയിരട്ടിയായ പ്രതിഫലമുണ്ട്, അവർ മാളികകളിൽ നിർഭയരായിരിക്കുകയും ചെയ്യും)

തിന്മയുടെ മാർഗങ്ങളിൽ പെട്ടതെന്താണോ അതിൽ നിന്ന് തിന്മയെ പ്രതീക്ഷിക്കാവുന്നതാണ്. ഇമാം അഫമിന്റെ മുസ്നടിൽ അബൂ ഹുറയ്ദിന്റെ ﷺ വിന്റെ ഹദീസായി വന്നിരിക്കുന്നു

14 ما أخشى عليكم الفقر، ولكن أخشى عليكم التكاثر، وما أخشى عليكم الخطأ، ولكن أخشى عليكم العمد

(ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് ദാരിദ്ര്യം വരുന്നതിനെ പേടിക്കുന്നില്ല, മറിച്ച് പെരുമ നടിക്കലിനെയാകുന്നു ഞാൻ നിങ്ങളുടെ മേൽ ഭയക്കുന്നത്. അറിയാതെ നിങ്ങൾക്ക് തെറ്റുപറ്റുന്നതിനെയല്ല, മറിച്ച് നിങ്ങൾ കരുതിക്കൂട്ടി തെറ്റു ചെയ്യുന്നതിനെയാകുന്നു ഞാൻ ഭയക്കുന്നത്).

ദാരിദ്ര്യമാകട്ടെ അല്ലാഹു ﷻ തന്റെ ദാസന്മാർക്കു നൽകുന്ന ഒരു ശിക്ഷണമായും കരുതാവുന്നതാണ്.

15 وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِحِبَائِهِ لَجَاءُوا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ بَنَزَلْنَا بِقُرْآنٍ يَنْزِلُ بِقُرْآنٍ مَا يَتَّبِعُهُ إِلَّا فِي رِجَائِهِمْ وَصَبِرُوا

(അല്ലാഹു തന്റെ ദാസന്മാർക്ക് വിഭവങ്ങൾ വിശാലമായി നൽകിയാൽ അവർ ഭൂമിയിൽ അതിക്രമം പ്രവർത്തിക്കുമായിരുന്നു, എന്നാൽ അവൻ താനുദ്ദേശിക്കുന്ന ഒരു കണക്കനുസരിച്ചാണ് ഇറക്കുന്നത്. തീർച്ചയായും അവൻ തന്റെ അടിമകളെ സംബന്ധിച്ച് നന്നായറിയുന്നവനും എല്ലാം കാണുന്നവനുമായിരുന്നു). ഒരു പക്ഷെ ഇന്നാലിന്നു വ്യക്തിക്ക് ദാരിദ്ര്യം കൊണ്ടുള്ള ശിക്ഷണം നൽകേണ്ടതുണ്ടെന്ന് അല്ലാഹു ﷻ അറിഞ്ഞിരിക്കാം, അങ്ങനെ അവൻ അല്ലാഹു ﷻ ദാരിദ്ര്യം നൽകുന്നു.

ഒരു പക്ഷെ ഇന്നാലിന്ന അടിമയ്ക്ക് ദാരിദ്ര്യം നൽകുക വഴി അവന്റെ പദവി ഉയർത്തേണ്ടതുണ്ടെന്ന് അല്ലാഹു ﷻ അറിയുന്നുണ്ടായിരിക്കുകയും അതിന്റെ

محرورية بن صالح، أن عبد الرحمن بن جبير حدثه عن أبيه، عن كعب بن عياض به. ومثله صحيح وقد ذكره شيخنا العلامة الورادي رحمه الله في الصحيح المسند (1093) وقال: حديث حسن وهو من الأحاديث التي أزم الدارقطني البخاري ومسلمًا أن يخرجها سبأ: 37، 13
14 أخرجه أحمد (308/2) والحاكم (534/2) والبيهقي في الشعب (10314) من طريق محمد بن بكر، وأخرجه ابن حبان (3222) من طريق خالد بن جيان كلاهما عن جعفر بن برقان قال: سمعت يزيد الأصم عن أبي هريرة به. وهذا منند صحيح، صححه الحاكم وقال علي شرط مسلم الشوري: 27، 15

അടിസ്ഥാനത്തിൽ അവൻ ഭാരീദ്യം വഴി പ്രതാപം നൽകിയേക്കാം. നബി ﷺ പറഞ്ഞതായി സ്ഥിരപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

إن الرجل لتكون له عند الله المنزلة فما يبلغها بعمل، فلا يزال الله يبتليه بما يكره حتى يبلغه إياها¹⁶

(ഒരു അടിമയ്ക്ക് ഒരു ഉന്നത സ്ഥാനമുണ്ടായിരിക്കും അവനാകട്ടെ അമലുകൾ കൊണ്ട് ആ സ്ഥാനത്ത് എത്തിപ്പെടുകയില്ല. അപ്പോൾ അവൻ വെറുക്കുന്ന പരീക്ഷണങ്ങൾ നൽകുക വഴി അല്ലാഹു അവനെ ആ സ്ഥാനത്ത് എത്തിക്കും).

ഭാരീദ്യമെന്നത്, ലാഘ്യത്വമാണ്, ഐശ്വര്യം ഭാരവും. ദരിദ്രൻ ഭാരങ്ങൾ കുറഞ്ഞവനാണ്. അവൻ വിയാമത്ത് നാളിൽ കണക്ക് കൊടുക്കേണ്ടതായ ഭാരങ്ങൾ കുറവാണ്.

മഹ്മൂദ് ബിൻ ലബീദിന്റെ ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞു:

أنتان بكرههما بن آدم وهما خير له: الموت؛ والموت خير للمؤمن من الفتن، ويكره قلة المال؛ وقلة المال أقل للحساب¹⁷

(രണ്ടു കാര്യങ്ങൾ മനുഷ്യൻ വെറുക്കുന്നു, എന്നാൽ അവ അവനു ഗുണകരമാണ്. അവൻ മരണത്തെ വെറുക്കുന്നു, എന്നാൽ മുഷ്ഠിനിനു ഫിത്നയിൽ പെടുന്നതിനേക്കാൾ മരണമാണ് നല്ലത്. അതു പോലെ, പണം കുറയുന്നതിനെ അവൻ വെറുക്കുന്നു എന്നാൽ പണം കുറയുന്നതാണ് വിചാരണയിൽ കുറവു വരുത്തുന്നത്).

മുതാബഅത്തുകൾ കൊണ്ടും ഷവാഹിദുകൾ കൊണ്ടും സ്ഥിരപ്പെട്ട മുആദ് ﷺ വിന്റെ ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു :

لا تزول قدما عبد يوم القيامة حتى يسأل عن أربع: ومنها: عن ماله من أين اكتسبه؟ وفيما أنفق؟¹⁸

വിയാമത്ത് നാളിൽ നാലു കാര്യങ്ങളെ പറ്റി ചോദിക്കപ്പെടാതെ ഒരു അടിമയുടെ പാദം മുന്നോട്ടു വെക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. അതിൽ പെട്ടതാണ് 'അവന്റെ ധനത്തെ സംബന്ധിച്ച്, അത് എവിടെ നിന്ന് സമ്പാദിച്ചു എന്നിനു വേണ്ടി ചെലവഴിച്ചു' എന്നത്.

അബൂ ഉമാമ ﷺ വിൽ നിന്ന് ഇമാം അഹ്മദ് ﷺ رحمه الله മുസ്നദിൽ ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു.

توفي رجل فوجدوا في مئزره ديناراً أو دينارين، فقال رسول الله ﷺ: كية أو كيتان¹⁹

¹⁶ أخرجه ابن حبان (2908) والحاكم (495/1) وأبو يعقوب (6095 و6100) من طريق يحيى بن أيوب، قال: حدثنا أبو زرعة، حدثنا أبو هريرة به وسنده حسن يحيى بن أيوب البجلي حسن الحديث، والحديث صححه الهيثمي في المجموع.

¹⁷ أخرجه أحمد في المسند (426/5) والبخاري في شرح السنة (4066) من طريق عمرو بن أبي عمرو عن عاصم بن عمر عن مصمود بن أبيد، وهذا سند صحيح؛

¹⁸ في المصطلح إلى السنن (493) وفي الشعب (1785) والطبراني في الكبير (60/20) وفي المعجم (258) وابن أبي شيبة (372/3) والطبراني في الكبير (271/2) وأبو داود (271/2) وأبو يعقوب (6095) وأبو هريرة به وسنده حسن يحيى بن أيوب البجلي حسن الحديث، والحديث صححه الهيثمي في المجموع.

¹⁹ أخرجه أحمد في المسند (153/5) وابن أبي شيبة (372/3) والطبراني في الكبير (271/2) وأبو داود (271/2) وأبو يعقوب (6095) وأبو هريرة به وسنده حسن يحيى بن أيوب البجلي حسن الحديث، والحديث صححه الهيثمي في المجموع.

(ഒരു മനുഷ്യൻ മരണപ്പെട്ടപ്പോൾ അയാളുടെ മടിക്കൂത്തിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ ഭീനാർ കണ്ടു. അപ്പോൾ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞു : ഒന്നോ രണ്ടോ തീക്കനൽ!)

പണക്കാർ നേരിടേണ്ടി വരുന്ന ചോദ്യവും വിചാരണയും പാവപ്പെട്ടവനുള്ളതിനേക്കാൾ എത്രയോ വലുതായിരിക്കും. മാത്രമല്ല, ദാരിദ്ര്യമാണ് അല്ലാഹു ﷻ തന്റെ അമ്പിയാക്കൾക്കും മുർസലീങ്ങളൾക്കും തെരഞ്ഞെടുത്തത്. അബൂദുർദാഅ് ﷺ വിന്റെ ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞു :

إن الأنبياء لم يورثوا دارهًماً ولا ديناراً، وإنما ورثوا العلم، فمن أخذ به حفظ واف²⁰

(അമ്പിയാക്കൾ ഭീനാറോ ദീർഹമോ അനന്തരമായി ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ല. അവർ അനന്തര സ്വത്തായി വിട്ടു പോയത് അറിവാകുന്നു. ആരാനോ അത് അനന്തരമായി സ്വീകരിച്ചത്, അവൻ വളരെ വിശാലമായ ഒന്നാണ് സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നത്).

ബുഖാരിയിലും മുസ്ലിമിലും അനസിബ്നു മാലിക് ﷺ വിന്റെ ഹദീസായി സ്ഥിരപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്, നബി ﷺ പറഞ്ഞു:

اللهم لا عيش إلا عيش الآخرة²¹

(അല്ലാഹുവേ പാരത്രിക ജീവിതമല്ലാതെ, ഒരു ജീവിതമില്ല). സഹീഹ് മുസ്ലിമിൽ നൂഅ്മാനുബ്നു ബഷീർ ﷺ വിൽ നിന്നുദ്ധരിക്കുന്ന ഹദീസിൽ ഉമർ ﷺ ജനങ്ങൾക്കുണ്ടായ ഭൗതിക സുഖങ്ങളെപ്പറ്റി പരാമർശിച്ചു, അപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു,

أف رأيت رسول الله ﷺ يظل اليوم يلتوى ما يجد فلا يملأ به بطنه²²

(റസൂലുല്ലാഹി ﷺ വില കുറഞ്ഞ കാരകക കൊണ്ടെങ്കിലും വിശപ്പടക്കാൻ സാധിക്കാതെ വിശന്ന് ചുരുണ്ടു കൊണ്ട് ഒരു ദിവസം കഴിച്ചു കൂട്ടുന്നത് ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ട്).

ബുഖാരി رحمه الله ജുവയ്രിയ ബിൻത് ഹാരിഥ് ﷺ യിൽ നിന്ന് ഉദ്ധരിക്കുന്നു. അവർ പറഞ്ഞു,

ما ترك رسول الله ﷺ عند موته درهماً ولا ديناراً، ولا عبداً ولا أمةً، ولا شيئاً إلا بخلته البيضاء،
وسلماً، وأرضاً جعلها لابن السبيل صدقة²³

(റസൂൽ ﷺ മരണപ്പെട്ടപ്പോൾ ഒരു ഭീനാറോ ദീർഹമോ ഒരു ദാസനെയോ ദാസിയെയോ അനന്തരമായി അവശേഷിപ്പിച്ചിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വെളുത്ത കഴുതയും ആയുധവും വഴിയാത്രക്കാർക്കു ധർമ്മമായി നിശ്ചയിച്ച അല്ലം ഭൂമിയുമൊഴികെ).

²⁰ أورده البخاري في كتاب العلم
²¹ البخاري (6514) ومسلم (2960)
²² أخرجه مسلم (2978)
²³ البخاري (4461).

രണ്ടു സഹീഹുകളിലും അബൂ മുസാ رضي الله عنه വിൽ നിന്നുദ്ധരിക്കുന്ന ഹദീസിൽ നബി ﷺ ഇരു ഒരു ഭാരീദ്യാവസ്ഥ സായം തൃപ്തിപ്പെട്ടു സ്വീകരിച്ചതാണെന്ന സൂചനയുണ്ട്.

അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു: **اللهم ارزق آل محمد قوتاً**²⁴.

(അല്ലാഹുവേ മുഹമ്മദിന്റെ കുടുംബത്തിന്റെ വിഭവം അന്നത്തേക്കുള്ള ഭക്ഷണമാകേണമേ!)

രണ്ടു സഹീഹുകളിലും ആഇശാ رضي الله عنها യിൽ നിന്ന് ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു

توفي رسول الله ﷺ ودرعه مرهونة عند يهودي بثلاثين صاعاً من شعير²⁵

(റസൂലുല്ലാഹി ﷺ മരണപ്പെട്ടപ്പോൾ മുപ്പതു സ്വായം വായ്പ വാങ്ങിയതിനു പകരമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പടച്ചട്ട ഒരു ജൂതന്റെ അടുക്കൽ പണയത്തിലായിരുന്നു)

അബൂ ദാവൂദ് رحمه الله അബൂല്ലാ അൽഹൂസുനിയിൽ നിന്ന് ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു:

لقيت بلالاً مؤذن رسول الله ﷺ بحلب فقلت: يا بلال حدثني كيف كانت نفقة رسول الله ﷺ? قال: ما كان له شيء كنت أنا الذي ألي ذلك منه منذ بعثه الله إلى أن توفي، وكان إذا أتاه الإنسان مسلماً فرآه عارياً يأمرني فأطلق فاستقرض فأشترى له البردة فأكسوه وأطعمه، حتى اعترضني رجل من المشركين فقال: يا بلال إن عندي سعة فلا تستقرض من أحد إلا مني ففعلت، فلما أن رأني قال: يا حبشي قلت: يا لباة فتجهمني وقال بالصلاة فإذا المشرك قد أقبل في عصابة من التجار، فلما أن رأني قال: يا حبشي قلت: يا لباة فتجهمني وقال لي قولاً غليظاً وقال لي: أتدري كم بينك وبين الشهر؟ قال: قلت: قريب قال: إنما بينك وبينه أربع فأخذك بالذي عليك فأردك ترعى الغنم كما كنت قبل ذلك، فأخذ في نفسي ما يأخذ في أنفس الناس، حتى إذا صليت العتمة رجع رسول الله ﷺ إلى أهله فاستأذنت عليه فأذن لي، فقلت: يا رسول الله ﷺ بأبي أنت وأمي إن المشرك الذي كنت أتدين منه قال لي كذا وكذا، وليس عندك ما تقضي عني، ولا عدي، وهو فاضحي فأذن لي أن أبق إلى بعض هؤلاء الأحياء الذين قد أسلموا حتى يبرزق الله رسوله ﷺ ما يقضي عني، فخرجت حتى إذا أتيت منزلي فجعلت سيفي وجرابي ونعلي ومجني عند رأسي، حتى إذا انشق عمود الصبح الأول أردت أن أنطلق، فإذا إنسان يسعى يدعو يا بلال أجب رسول الله ﷺ فانطلقت، حتى أتيته فإذا أربع ركائب مناخات عليهن أحمالهن، فاستأذنت فقال لي رسول الله ﷺ: «أبشر فقد جاءك الله بقضائك» ثم قال: «ألم تر الركائب المناخات الأربع؟» فقلت: بلى فقال: «إن لك رقابهن وما عليهن، فإن عليهن كسوة وطعاماً أهداهن إلي عظيم فدك فاقبضهن واقتض دينك» ففعلت فذكر الحديث ثم انطلقت إلى المسجد، فإذا رسول الله ﷺ قاعد في المسجد فسلمت عليه فقال: «ما فعل ما قبلك؟» قلت: قد قضى الله كل شيء كان على رسول الله ﷺ فلم يبق شيء، قال: «أفضل شيء؟» قلت: نعم، قال: «انظر أن تريحني منه، فإني لست بداخل على أحد من أهلي حتى تريحني منه» فلما صلى رسول الله ﷺ العتمة دعاني فقال: «ما فعل

²⁴ أخرجه البخاري (6460) ومسلم (1055).

²⁵ أخرجه البخاري (2068) والفظ له ومسلم (1603) دون ذكر ثلاثين صاعاً ن شعير

الذي قبلك؟» قال: قلت هو معي لم يأتنا أحد، فبات رسول الله ﷺ في المسجد، وقص الحديث، حتى إذا صلى العتمة يعني من الغد دعاني قال: «ما فعل الذي قبلك؟» قال: قلت قد أراك الله الله منه يا رسول الله، فكبر وحمد الله شفقاً من أن يركه الموت وعند ذلك، ثم اتبعته حتى إذا جاء أزواجه فسلم على امرأة، امرأة حتى أتى مبيته فهذا الذي سألتني عنه²⁶

(അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു പ്രവാചകരുടെ ബാക്കു വിളിക്കാരനായ ബിലാലിനെ ഞാൻ ഹലബിൽ വെച്ച് കണ്ടു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു : എങ്ങനെയായിരുന്നു അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലിന്റെ ചെലവുകൾ എന്ന് എനിക്ക് പറഞ്ഞു തരൂ ബിലാലേ? അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു : നബി ﷺ യുടെ ചെലവുകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രവാചകത്വ നിയോഗം മുതൽ മരണം വരെ ഞാനായിരുന്നു കൈകാര്യം ചെയ്തിരുന്നത്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുകളിൽ ഇസ്ലാം സ്വീകരിച്ച് ഒരാൾ തുണിയുടുകൂടാതെ വരികയാണെങ്കിൽ അവിടുന്ന് എന്നോടു കല്പിക്കും. അങ്ങനെ ഞാൻ പുറപ്പെട്ട്, വായ്പ വാങ്ങി അയാൾക്ക് ഉടുതുണിയും ഭക്ഷണവും വാങ്ങിക്കൊടുക്കും. ഒരിക്കൽ മുഷ്‌രിക്കായ ഒരു വ്യക്തി എന്നോട് പറഞ്ഞു , ബിലാലേ ഞാൻ അത്യാവശ്യം സമ്പന്നനാണ്. അതു കൊണ്ട് നീ ഇനി മുതൽ വേറെ ആരുടെ ആടുത്തു നിന്നും കടം വാങ്ങരുത്, എന്റെ അടുത്ത് ചോദിച്ചാൽ മതി. ഞാനത് സമ്മതിച്ചു. ഒരിക്കൽ ഞാൻ വ്യഭൂ ചെയ്ത് ബാക്കു വിളിക്കാൻ നിൽക്കവേ, ഒരു സംഘം കച്ചവടക്കാരെയും കൂട്ടി ആ മുഷ്‌രിക്ക് വന്നിരിക്കുന്നു. അയാൾ “ ഏയ് ഹബഷീ” എന്ന് വിളിച്ചു. ഞാൻ വിളി കേട്ടു. പക്ഷെ അയാൾ എന്നോട് വളരെ പര്യവേഷണമായി സംസാരിച്ചു. അയാൾ പറഞ്ഞു “മാസം തികയാൻ ഇനി എത്രയുണ്ടെന്നറിയുമോ?” ഞാൻ പറഞ്ഞു “വളരെ അടുത്തു തന്നെയാണ്” അയാൾ പറഞ്ഞു “ഇനി നാലു ദിവസമേ ഉള്ളൂ, നിന്നെ ഞാൻ വായ്പ വാങ്ങിയ തുകക്കു പകരമായി എടുത്തു പണ്ടത്തെ പോലെ ആടു മേയ്ക്കാൻ വിടും” ഇതു കേട്ടപ്പോൾ സാധാരണ മനുഷ്യർക്കുണ്ടാകുന്ന വികാരം എനിക്കും തോന്നുകയുണ്ടായി. ഇശാ നമസ്കാരം കഴിഞ്ഞ് പ്രവാചകൻ അവിടുത്തെ വീട്ടിൽ പ്രവേശിച്ച ശേഷം ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുകളിൽ പ്രവേശിച്ചു. അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞു അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലേ, ഞാൻ കടം വാങ്ങിയിട്ടുള്ള ആ മുഷ്‌രിക്ക് ഇങ്ങനെയാകെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്, എന്റെ കടം വീട്ടാനുള്ള തുകയാണെങ്കിൽ അങ്ങയുടെ പക്കലൊട്ടില്ല താനും. എന്റെ പക്കലുമില്ല. അയാളാകട്ടെ എന്നെ വഷളാക്കാൻ തന്നെ തീരുമാനിച്ചിരിക്കുകയാണ്, അതിനാൽ ഏതെങ്കിലും മുസ്‌ലിംകളുടെ അടുത്തേക്ക് ഒളിച്ചോടി അല്ലാഹു തന്റെ റസൂലിന് ഈ കടം വീട്ടാനാവശ്യമായത് നൽകുന്നത് വരെ താമസിക്കാൻ അവിടുന്ന് എന്നിക്ക് അനുവാദം നൽകണം. അങ്ങനെ ഞാൻ എന്റെ വാളും വാളുറയും ചെരിപ്പും എല്ലാം തലക്കടുത്തായി എടുത്തു വെച്ചു, പുലരിയായപ്പോൾ ഞാൻ പുറപ്പെടാൻ തീരുമാനിച്ചു, അപ്പോഴുണ്ട് ഒരാൾ വിളിച്ചു പറയുന്നു, “ബിലാൽ! അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂൽ നിന്നെ വിളിക്കുന്നു” അപ്പോൾ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തു ചെന്നു, അവിടെ നാല് ഒട്ടകങ്ങൾ നിറയെ ഭാരവുമായി നിൽക്കുന്നു. അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “ബിലാൽ! സന്തോഷിക്കുക, അല്ലാഹു താങ്കളുടെ കടം വീട്ടാനുള്ളത് നൽകിയിരിക്കുന്നു” നീ ആ നാല് ഒട്ടകങ്ങളെ കണ്ടില്ലേ? “ഉവ്വ് അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലേ” “അതെല്ലാം നിനക്കുള്ളതാണ്, അതിൽ നിറയെ ഭക്ഷണവസ്തുക്കളും വസ്ത്രങ്ങളുമാണ്.

²⁶ (أخرجه أبو داود (3055) وابن حبان (6351) والبيهقي في الكبرى (80/6 و 215/9)

ഫടക്കിലെ രാജാവ് എനിക്ക് തന്നതാണ്, അത് നീ എടുത്തോളൂ, നീന്റെ കടവും വീട്ടിക്കൊള്ളൂ“.

ഞാൻ അത് സ്വീകരിച്ചു, പിന്നീട് ഞാൻ പള്ളിയിലെത്തി, അപ്പോൾ അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂൽ പള്ളിയിൽ ഇരിക്കുന്നുണ്ട്. അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “നീ എന്ത് ചെയ്തു?”, ഞാൻ പറഞ്ഞു “അല്ലാഹു അവന്റെ റസൂലിന്റെ കടങ്ങളെല്ലാം വീട്ടിയിട്ടുണ്ട്, ഇനി ഒന്നും ബാക്കിയില്ല”. അവിടുന്ന് ചോദിച്ചു, “എന്തെങ്കിലും ബാക്കി വന്നോ?” ഞാൻ പറഞ്ഞു “അതെ” അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “അതിൽ നിന്ന് എനിക്ക് ആശ്വാസം നൽകാൻ സാധിക്കുമോ എന്ന് നോക്ക്, അത് ചെലവഴിക്കാതെ ഞാനിന്ന് ഒരു ഭാര്യയുടെ അടുത്തും (പ്രവേശിക്കുകയല്ല).” ഇശാ നമസ്കരിച്ച ശേഷം റസൂൽ എന്നെ വിളിച്ചു, “എന്തായി?” ഞാൻ പറഞ്ഞു “അത് വാങ്ങാൻ ആരും വന്നില്ല.” അങ്ങനെ റസൂൽ പള്ളിയിൽ തന്നെ രാത്രി കഴിച്ചു കൂട്ടി. പിറ്റേ ദിവസം ഇശാ നമസ്കാരം കഴിഞ്ഞ് അവിടുന്ന് വീണ്ടും എന്നെ വിളിച്ചു, “എന്തായി?”. “അല്ലാഹു അതിൽ നിന്ന് താങ്കൾക്ക് ആശ്വാസം നൽകിയിരിക്കുന്നു റസൂലേ” അപ്പോൾ അദ്ദേഹം അല്ലാഹുവെ തക്ബീർ ചെയ്യുകയും സ്തുതിക്കുകയും ചെയ്തു; ആ സമ്പത്ത് കൈയിലിരിക്കെ മരിച്ചു പോകുന്നതിൽ നിന്ന് അല്ലാഹു അദ്ദേഹത്തിന് ആശ്വാസം നൽകിയതിന്റെ പേരിൽ. അങ്ങനെ അദ്ദേഹം തന്റെ വീടുകളിൽ ഓരോന്നായി കയറിയിറങ്ങി അന്നു രാത്രി കഴിയേണ്ട വീട്ടിലെത്തി ഇതാണ് നീ എന്നോട് ചോദിച്ച കാര്യം).

അഹ്മദ് رضي الله عنه അനസ് رضي الله عنه വിൽ നിന്ന് ഉദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു:

أنت الأنصار النبي ﷺ بجماعتهم فقالوا: إلى متى ننزح من هذه الأبار؟ فلو أتينا رسول الله ﷺ فدعا لنا ففجر لنا من هذه الجبال عيوناً، فجاءوا بجماعتهم إلى النبي ﷺ فلما رأهم قال: «مرحباً وأهلاً، لقد جاء بكم إلينا حاجة» قالوا: أي والله يا رسول الله، فقال: «إنكم لن تسألوني اليوم شيئاً إلا أوتيتموه، ولا أسأل الله شيئاً إلا أعطانيه» فأقبل بعضهم على بعض فقالوا: الدنيا تريدون؟ فاطلبوا الآخرة، فقالوا بجماعتهم: يا رسول الله أدع الله لنا أن يغفر لنا، فقال: «اللهم اغفر للأنصار، ولأبناء الأنصار، ولأبناء أبناء الأنصار» قالوا: يا رسول الله وأولادنا من غيرنا، قال: وأولاد الأنصار، قالوا: يا رسول الله وموالي الأنصار²⁷

(അൻസാരികൾ റസൂലിന്റെ അടുക്കൽ ഒരമിച്ചു കൂടി “എത്ര കാലമാണ് നമ്മൾ ഈ കിന്നറുകളിൽ നിന്ന് വെള്ളം കോരുക? നമ്മൾ അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലിന്റെ അടുത്ത് പോയി അവിടുന്ന് നമുക്ക് വേണ്ടി (പാർഥിക്കുകയും അല്ലാഹു ഈ പർവതങ്ങളിൽ നിന്ന് നമുക്ക് അരുവികൾ പുറപ്പെടുവിക്കുകയും ചെയ്തെങ്കിലോ?” അങ്ങനെ അവർ സംഘമായി റസൂലിന്റെ അടുത്തെത്തി അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “സ്വാഗതം സ്വാഗതം, നിങ്ങളെന്തോ ആവശ്യത്തിനാണല്ലോ വന്നിട്ടുള്ളത്” അവർ പറഞ്ഞു “അതെ വല്ലാഹി റസൂലേ അങ്ങനെ തന്നെയാണ്” അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “ഇന്ന് നിങ്ങൾ എന്നോട് എന്തൊന്ന് ചോദിച്ചാലും അത് നിങ്ങൾക്ക് നൽകപ്പെട്ടിരിക്കും, ഞാൻ അല്ലാഹുവോട്

27 وذكر الحديث العلامة الوادعي رحمه الله في الصحيح المسند (216/3) وقال: حديث حسن

എന്താണ് ചോദിച്ചാലും അത് നൽകപ്പെട്ടിരിക്കും.” അപ്പോൾ അവർ പരസ്പരം ആലോചിച്ചു, അവർ തമ്മിൽ തമ്മിൽ പറഞ്ഞു “നിങ്ങളിനി ദുന്യായാവാനോ ചോദിക്കാൻ പോകുന്നത്, പരലോകം ചോദിക്കാം” അങ്ങനെ അവർ ഒറ്റക്കെട്ടായി പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലേ ഞങ്ങൾക്ക് പാപങ്ങൾ പൊറുത്തു തരാൻ വേണ്ടി അങ്ങു പ്രാർത്ഥിക്കൂ” അപ്പോൾ അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവെ അൻസാരികൾക്ക് നീ പൊറുത്തു കൊടുക്കൂ അൻസാരികളുടെ മക്കൾക്കും പേരക്കുട്ടികൾക്കും നീ പൊറുത്തു കൊടുക്കൂ” അവർ പറഞ്ഞു “റസൂലേ മറ്റുള്ളവരിൽ നിന്ന് ഞങ്ങൾക്കുണ്ടായ മക്കൾക്കും” അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “അൻസാരികളുടെ എല്ലാ മക്കൾക്കും” അവർ പറഞ്ഞു “റസൂലേ ഞങ്ങളുടെ ദാസന്മാർക്കും” അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “അൻസാരികളുടെ ദാസന്മാർക്കും”).

ചിലപ്പോൾ റസൂൽ ﷺ യുടെ അടുത്ത് അതിഥികൾ വരും എന്നാൽ അവിടുന്ന് കഷ്ടപ്പാടിലായിരിക്കും. അപ്പോൾ അവിടുന്ന് പറയും “ആരാണ് അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലിന്റെ അതിഥിയെ സൽക്കരിക്കുക?”²⁸

ഉമർ رضي الله عنه വിൽ നിന്ന് സ്ഥിരപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു,

دخلت على رسول الله ﷺ وأنا لعلي حصير ما بينه وبينه شيء، وتحت رأسه وسادة من أم حشوها ليف، وإن عند رجليه فرطاً مصبوحاً، وعند رأسه أهب معلقة، فأبى أن الحصير في جنبه فبكت، فقال: «ما يبكيك؟» فقلت: يا رسول الله إن كسرى وقبصر فيما هما فيه وأنت رسول الله، - فقام رسول الله ﷺ مبيناً لهذا القول - فقال: «أفي شك أنت يا ابن الخطأ؟ أما ترضى أن تكون لهم الدنيا ولنا الآخرة»²⁹

(ഞാൻ റസൂൽ ﷺ യുടെ അടുക്കൽ പ്രവേശിച്ചു അദ്ദേഹം ഒരു പായയിൽ ആണു കിടക്കുന്നത്. അദ്ദേഹത്തിനും ആ പായക്കുമിടയിൽ മറ്റൊന്നുമില്ല. അവിടുത്തെ തലക്കു താഴെ ചകിരി നിറച്ച ഒരു തോൽത്തലയിണയുണ്ട്. കാൽക്കൽ ഉററക്കിടാൻ ഉപയോഗിക്കുന്ന ഇലകളും തലക്ക് മുകളിൽ പാതിയുണങ്ങിയ തോലും തൂക്കിയിട്ടിട്ടുണ്ട്. പായയുടെ പാടുകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുറത്ത് കാണാം. ഞാനതു കണ്ട് കരഞ്ഞു. അവിടുന്ന് ചോദിച്ചു “എന്തിനാണു നീ കരയുന്നത്?” ഞാൻ പറഞ്ഞു “കിസ്രിയും വൈസറുമൊക്കെ എന്തു സുഖത്തിലാണ് ജീവിക്കുന്നത്, താങ്കളാകട്ടെ അല്ലാഹുവിന്റെ റസൂലായിട്ടും..” അവിടുന്ന് പറഞ്ഞു “ഖത്താബിന്റെ മകനേ നീ സംശയത്തിലാണോ?, അവർക്ക് ദുന്യായവും നമുക്ക് പരലോകവും കിട്ടുന്നതിൽ നിനക്ക് തുപ്തിയില്ലേ?”). ഇതും ദാരീദ്യത്തിന്റെ മഹത്വത്തെ തെളിയിക്കുന്നു.

അല്ലാഹു ﷻ പറഞ്ഞു

²⁸ إشارة إلى حديث أبي هريرة، أخرجه البخاري (4889) ومسلم (2054).
²⁹ أخرجه البخاري (4913) ومسلم (1479).

بِأَيِّهَا النَّبِيُّ فُلَّ لِيَأْزُجَ اجْكَ إِنَّ كُنْتُ تُرْدُنَّ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرَبِّيْهَا فَتَمَّالِيْنَ أَسْرُكُنَّ سَرَاخًا جَمِيْلًا * وَإِنْ كُنْتُ تُرْدُنَّ اللهُ وَرَسُوْلَهُ وَالْآخِرَةَ فَإِنَّ اللهُ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيْمًا³⁰

(നബിയേ താങ്കളുടെ ഭാര്യമാരോട് പറയുക. നിങ്ങൾ ഭൗതിക ജീവിതവും അതിന്റെ അലങ്കാരങ്ങളുമാണ് ആഗ്രഹിക്കുന്നതെങ്കിൽ നിങ്ങൾ പരിക, ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് സമ്പത്ത് നൽകി നല്ല രീതിയിൽ പിരിച്ചു വിടാം. അതല്ല, അല്ലാഹുവിനെയും അവനെ ദൂതനെയും പാരത്രിക ഭവനത്തെയുമാണ് നിങ്ങളാഗ്രഹിക്കുന്നതെങ്കിൽ നിങ്ങളിൽ നന്മ ചെയ്യുന്നവർക്ക് അല്ലാഹു മഹത്തായ പ്രതിഫലം ഒരുക്കി വെച്ചിട്ടുണ്ട്.) ദാരീദ്യത്തിൽ ക്ഷമിച്ച് നിൽക്കുന്നതിനാൽ അല്ലാഹു അവർക്ക് മഹത്തായ പ്രതിഫലം ഒരുക്കിവെച്ചു. അങ്ങനെ റസൂൽ ﷺ അവർക്ക് തെരഞ്ഞെടുക്കാൻ അവസരം നൽകി. അവർക്ക് നൽകൂ എന്ന് പറഞ്ഞില്ല, മറിച്ച് അവർക്ക് തെരഞ്ഞെടുക്കാൻ അവസരം നൽകുവാൻ കല്പിക്കുകയും അവർ ദാരീദ്യം ക്ഷമയോടെ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു.

ചില മുഷ്‌രികുകൾക്കും മൂനാഫിഖുകൾക്കുമൊക്കെ തനിക്കും കുടുംബത്തിനും മറ്റുള്ളവർക്കും താമസിക്കാവുന്നത്ര വിശാലമായ വീടുകളുണ്ടായിരുന്നു, എന്നാൽ അല്ലാഹുവിന്റെ പ്രവാചകനോ, അവിടുന്ന് കാൽ നീട്ടിക്കിടന്നാൽ വീടിന്റെ ഒരു അറ്റത്ത് കാൽ തട്ടുന്ന ചെറിയ കുടുസ്സുമുറികളാണുണ്ടായിരുന്നത്.

എത്രത്തോളമെന്നാൽ അദ്ദേഹം നമസ്കരിക്കുമ്പോൾ ഇടയിൽ ആഇശാ ബീവി ﷺ കിടക്കും, സൂജൂദ് ചെയ്യുമ്പോൾ കാൽ മാറ്റിക്കൊടുക്കാൻ വേണ്ടി അവിടുന്ന് കണ്ണ് കൊണ്ട് ആംഗ്യം കാണിക്കും.³¹ അല്ലാഹു ഇത്തരം ഒരു അവസ്ഥ തന്റെ റസൂലിന് തെരഞ്ഞെടുത്തത് ഈ അവസ്ഥയിലും ക്ഷമയോടെ ഇബാദത്തേടുത്ത് സംതൃപ്തനായി വിരക്തനായി ജീവിക്കുന്നതിന് ഒരു മഹത്വമുള്ളതു കൊണ്ടാണ്. അതിന്റെ മഹത്വം വളരെ വലുതാണ്. ഹൃദയം തകർന്ന ആളുകളുടെ ആവലാതികൾ അല്ലാഹു ﷻ പരിഹരിക്കും. ഉമർ رضي الله عنه വിനോദ് പരമഭരിദനായിരുന്ന ഉവൈസ് അൽഖർനി رضي الله عنه യുടെ അടുത്തു നിന്ന് പ്രാർത്ഥന ആവശ്യപ്പെടാൻ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞതായി സ്ഥിരപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.³²

അവിടുന്ന് പറഞ്ഞതായി സ്ഥിരപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്

33 رُبُّ شَعْبٍ أَعْرَبِيٍّ طَمْرِيْنٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَيَّ اللهُ لَأُبْرِيَهُ
 മുഷിഞ്ഞ തുണിയുടുത്ത് നടക്കുന്ന എത്രയോ ആളുകളുണ്ട്, അവർ അല്ലാഹുവോട് സത്യം ചെയ്തു പ്രാർത്ഥിച്ചാൽ അല്ലാഹു അത് നടപ്പാക്കിക്കൊടുക്കും). എങ്ങനെയാണ് മുടി ജഡ കൂത്തിയത്? എങ്ങനെയാണ് പൊടി പിടിച്ചത്? എങ്ങനെയാണ് മുഷിഞ്ഞ തുണിയായത്? ദാരീദ്യം കൊണ്ടു തന്നെ! ഇത് അവരുടെ പ്രാർത്ഥനക്ക് ഉത്തരം

³⁰ الأجزاء: 28-29
³¹ أخرجه البخاري (382) ومسلم (512).
³² أخرجه مسلم (2542).

³³ أخرجه الترمذي (3854) والحاكم (292/3) وعبد بن حميد في المستند (1236)

കിട്ടാനുള്ള കാരണമായി. അവർ അല്ലാഹുവിന്റെ പേരിൽ സത്യം ചെയ്തു പ്രാർത്ഥിക്കുന്ന കാര്യം സംഭവിക്കാനുള്ള കാരണമായി.

എനിയും നിങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കൂ, ദാരിദ്ര്യം ഒരാളെ വിനയാനിതനാക്കാൻ സാധ്യതയുണ്ട്. വിനയാനിതരിൽ അധികവും ദരിദ്രരായി നിങ്ങൾക്കു കാണാം. അവർക്ക് വിനയവും ശാന്തതയുമുണ്ടാകും. അബൂ ഹുറൈറ رضي الله عنه റിപ്പോർട്ട് ചെയ്യുന്ന സഹീഹായ ഹദീസിൽ റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

احتجت النار والجنة، فقالت هذه: بخلي الجبارون والمتكبرون، وقالت هذه: بخلي الضعفاء والمساكين، فقال الله عز وجل لهذه: أنت عذابي أعذب بك من أشاء، وقال لهذه: أنت رحمتي أرحم بك من أشاء وكل واحدة منكما ملؤها³⁴

(നരകവും സ്വർഗവും തമ്മിൽ തർക്കിച്ചു. നരകം പറഞ്ഞു “എന്റെ അടുത്താണ് അഹങ്കാരികളും സേചരോധിപതികളും [പ്രവേശിക്കുന്നത്]. അപ്പോൾ സ്വർഗം പറഞ്ഞു “എന്നിലാണ് ദുർബലരും ദരിദ്രരും [പ്രവേശിക്കുന്നത്].” അല്ലാഹു പറഞ്ഞു “നീ എന്റെ ശിക്ഷയാണ്, നിന്നെക്കൊണ്ട് ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നവരെ ശിക്ഷിക്കുന്നു. നീ എന്റെ അനുഗ്രഹമാകുന്നു, നിന്നെക്കൊണ്ട് ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നവരെ അനുഗ്രഹിക്കും, നിങ്ങൾക്ക് രണ്ടു പേർക്കു നിറയെ കിട്ടുകയും ചെയ്യും.”) അതിനാൽ, ദരിദ്രർ അല്ലാഹുവിന്റെ അനുഗ്രഹം ലഭിക്കുന്നവരാണെന്ന് മനസ്സിലാക്കാം.

അബൂ ഹുറൈറ رضي الله عنه പറയുന്നു, റസൂൽ ﷺ പറഞ്ഞു

«.. وكانت امرأة ترضع ابناً لها من بني إسرائيل، فمر بها رجل راكب على دابة فارهة وشارة حسنة فقالت أمه: اللهم اجعل ابني مثل هذا، فترك الثدي وأقبل إليه فظفر إليه فقال: اللهم لا تجعلني مثله ثم أقبل على ثديه فجعل يرتضع -قال فكأنني أنظر إلى رسول الله ﷺ وهو يحكي ارتضاعه بأصبعه السبابة في فمه فجعل يمصها- قال: ومروا بجارية وهم يضربونها ويقولون: زبيت سرفت وهي تقول: حسبي الله ونعم الوكيل، فقالت أمه: اللهم لا تجعل ابني مثلها، فترك الرضاع ونظر إليها فقال: اللهم اجعلني مثلها، فهناك تراجم الحديث فقالت حلفت مر رجل حسن الهيئة فقالت: اللهم اجعل ابني مثله فقالت: اللهم لا تجعلني مثله! ومروا بهذه الأمة وهم يضربونها ويقولون: زبيت سرفت فقالت: اللهم لا تجعل ابني مثلها فقالت: اللهم اجعلني مثلها! قال: إن ذاك الرجل كان جباراً فقالت: اللهم لا تجعلني مثله، وإن هذه يقولون لها: زبيت ولم تترن، وسرفت ولم تسرق، فقالت: اللهم اجعلني مثلها³⁵

(ബന്റു ഇസ്റാഇലിൽ പെട്ട ഒരു ഉമ്മ അവരുടെ മകൻ മൂലയുട്ടുകയാരുന്ന. അപ്പോൾ നല്ല വസ്ത്രം ധരിച്ച് മുന്തിയ വാഹനത്തിൽ ഒരു വൃക്തി കടന്നു പോയി. ആ ഉമ്മ പ്രാർത്ഥിച്ചു “അല്ലാഹുവേ എന്റെ മകനെ നീ ഇയാളെപ്പോലെ ആക്കേണമേ” അപ്പോൾ ആ കട്ടി മാറിടം പിട്ടു കൊണ്ട് അയാളെ നോക്കി എന്നിട്ട് പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവേ എന്നെ അയാളെപ്പോലെ ആക്കരുതേ” എന്നിട്ടവൻ മൂലകടി തുടർന്നു. അബൂ ഹുറൈറ رضي الله عنه

³⁴ أخرجه البخاري (4850) ومسلم رقم (2846).

³⁵ أخرجه البخاري (3436) ومسلم (2550).

പറഞ്ഞു അവൻ മൂല ക്ഷിക്കുന്നത്, തന്റെ ചൂണ്ടു വിരൽ വായിലിട്ടു കൊണ്ടു റസൂൽ ﷺ കാണിച്ച് തരുന്നത് ഞാൻ ഇപ്പോൾ കാണുന്നത് പോലെ. പിന്നീട് അവർ (ഉമ്മയും മകനും) ഒരു അടിമപ്പെണ്ണിന്റെ അടുത്ത് കൂടി നടന്ന് പോയി, ആളുകൾ അവളുടെ പിറകെ കൂടി അടിക്കുകയും “ഇവർ വ്യഭിചരിച്ചു, മോഷ്ടിച്ചു” എന്ന് വിളിച്ച് പറയുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്. അവളാകട്ടെ, ഹസ്ബിയല്ലാഹു വ നിർമ്മൽ വകീൽ എന്ന് പറയുന്നുണ്ട്. അതു കണ്ട ഉമ്മ പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവേ എന്റെ മകനെ ഇവളെപ്പോലെ ആക്കരുതേ” ഇതു കേട്ട മകൻ അവളെ തിരിഞ്ഞു നോക്കിയിട്ട് പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവേ എന്നെ ഇവളെപ്പോലെ ആക്കേണമേ”

ഉമ്മ പറഞ്ഞു :

നല്ല വസ്ത്രം ധരിച്ച് ഒരു വ്യക്തി കടന്നു പോയി അപ്പോൾ ഞാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചു “അല്ലാഹുവേ എന്റെ മകനെ നീ ഇയാളെപ്പോലെ ആക്കേണമേ” അപ്പോൾ “അല്ലാഹുവേ എന്നെ അയാളെപ്പോലെ ആക്കരുതേ” എന്ന് നീ പറഞ്ഞു പിന്നീട് നമ്മൾ ഒരു അടിമപ്പെണ്ണിന്റെ അടുത്ത് കൂടി നട പോയി, ആളുകൾ അവളുടെ പിറകെ കൂടി അടിക്കുകയും “ഇവർ വ്യഭിചരിച്ചു, മോഷ്ടിച്ചു” എന്ന് വിളിച്ച് പറയുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്. അവളാകട്ടെ, ഹസ്ബിയല്ലാഹു വ നിർമ്മൽ വകീൽ എന്ന് പറയുന്നുണ്ട്. അതു കണ്ട ഞാൻ പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവേ എന്റെ മകനെ ഇവളെപ്പോലെ ആക്കരുതേ” ഇതു കേട്ട നീ പറഞ്ഞു “അല്ലാഹുവേ എന്നെ ഇവളെപ്പോലെ ആക്കേണമേ” മകൻ പറഞ്ഞു “ആ മനുഷ്യൻ ഒരു ധിക്കാരിയായിരുന്നു, അതു കൊണ്ടാണ് ഞാൻ പറഞ്ഞത്, അല്ലാഹുവേ എന്നെ അവനെപ്പോലെ ആക്കരുതേ എന്ന്. ആ പെൺകുട്ടിയെപ്പറ്റി അവർ വ്യഭിചരിച്ചു മോഷ്ടിച്ചു എന്നൊക്കെ പറയുന്നുണ്ട്, പക്ഷെ അവർ വ്യഭിചരിച്ചിട്ടുമില്ല മോഷ്ടിച്ചിട്ടുമില്ല. അതു കൊണ്ട് ഞാൻ പറഞ്ഞു അല്ലാഹുവേ എന്നെ അവളെപ്പോലെ ആക്കേണമേ എന്ന്”.)

ക്ഷമ ശീലനും ഭക്തനും സംതൃപ്തനുമായ ദരിദ്രന്റെ മഹത്വം മനസ്സിലാക്കിത്തരാൻ വേണ്ടി അല്ലാഹു ഈ ശിശുവിനെ സംസാരിപ്പിച്ചതാണ്.

നബി ﷺ പറഞ്ഞു:

هل تنصرون وتزفون إلا بضغفكم³⁶

(നിങ്ങൾക്ക് വിജയവും ജീവിത വിഭവങ്ങളും ലഭിക്കുന്നത്, നിങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിലെ ദരിദ്രന്മാരെക്കൊണ്ടല്ല, എന്ന് നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നുണ്ടോ?)

ബുഖാരി رحمه الله പറഞ്ഞു :

باب من استعان بالضعفاء والصالحين في الحرب

³⁶ أخرجه البخاري (2896) من حديث سعد بن أبي وقاص

(യുദ്ധത്തിൽ ദുർബലൻമാരെക്കൊണ്ടും സ്വാലിഹീങ്ങളെക്കൊണ്ടും സഹായം തേടിയതിന്റെ അധ്യായം)

ഇബ്നു അബ്ബാസ് പറഞ്ഞു,

أخبرني أبو سفيان قال لي فيصبر: وسألتك أشرف الناس اتبعوه أم ضعفاءهم فهم أتباع الرسل³⁷

(അബൂ സുഹ്യാൻ رضي الله عنه എന്നോട് പറഞ്ഞു ചൈസർ എന്നോട് പറഞ്ഞു “ജനങ്ങളിൽ ഉന്നതരാനോ അതല്ല സാധുക്കളോണോ അദ്ദേഹത്തെ പിന്തുടരുന്നതെന്ന് ഞാൻ നിന്നോട് ചോദിച്ചു അപ്പോൾ ദരിദ്രരാണെന്ന് നീ ഉറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞു അങ്ങനെയാണ് മുർസലീങ്ങളുടെ അനുയായികൾ”) സ്വാലിഹീങ്ങളായ ദരിദ്രരുടെയും ദുർബലരുടെയും മഹത്വത്തിനുള്ള തെളിവാണ് ഇത്. അവരാണ് അടിമകളുടെ ഭക്ഷണത്തിന്റെയും വിജയത്തിന്റെയും കാരണക്കാർ. നേതാക്കന്മാരും രാജാക്കന്മാരും ധനികരും സഹായിക്കപ്പെടുന്നത് അവർ മൂലമാണ്, അവരുടെയെല്ലാം സഹായത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനം ഇവരാണെന്ന്!

സാധുക്കളുടെ ഭക്ഷണ കാര്യത്തിൽ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കാത്തവരെ അല്ലാഹു ﷻ ആക്ഷേപിച്ചിട്ടുണ്ട്. അല്ലാഹു ﷻ പറഞ്ഞു

رَأَيْتَ الَّذِي يُكْذِبُ بِالذِّبْنِ * فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ النَّبِيَّ * وَلَا يَحْضُرُ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ³⁸

(ദീനിയെ കളവാക്കിയവനെ നീ കണ്ടുവോ? അഥവാ, യത്നീമിയെ തള്ളിയകറ്റുന്നവൻ, ദരിദ്രന്റെ ഭക്ഷണത്തിന്റെ കാര്യത്തിൽ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കാത്തവൻ). ദരിദ്രന്റെ കാര്യത്തിലേക്ക് അല്ലാഹു ﷻ ശ്രദ്ധ ക്ഷണിച്ചത് അല്ലാഹുവിങ്കൽ അവനുള്ള ഉന്നത സ്ഥാനം കൊണ്ടാണ്.

وكانت في المسجد مسكينة تقيم المسجد، فلما أخبر النبي ﷺ أنها مائت من الليل، قال: «ألا أدنتموني عليها!» وصلى على قبرها إكراماً لها³⁹

(നബി ﷺ യുടെ പള്ളി വൃത്തിയാക്കുന്ന ഒരു ദരിദ്രസ്ത്രീയുണ്ടായിരുന്നു അവർ മരണപ്പെട്ടപ്പോൾ നിങ്ങൾക്ക് എന്നെ വിവരമറിയിച്ചു കൂടായിരുന്നോ എന്ന് പറഞ്ഞ് കൊണ്ട് റസൂലുല്ലാഹ് ﷺ അവരെ ആദരിച്ചു കൊണ്ട് അവരുടെ ചെമ്പറിനടുക്കൽ വെച്ച് നമസ്കരിച്ചു).

രണ്ടു ദുർബലരുടെ അവകാശം റസൂൽ ﷺ ഗൗരവത്തോടെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്,

اللهم إني أخرج حق الضعيفين: المرأة واليتيم⁴⁰

³⁷ هكذا خلقه البخاري في هذا الباب وقد وصله رقم (7) ومسلم (1773).

³⁸ الماعون: 1-3.

³⁹ أخرجه البخاري (458) ومسلم (956)

(അല്ലാഹുവേ രണ്ടു ദുർബലരുടെ അവകാശത്തിന്റെ വിഷയത്തിൽ (വീഴ്ച വരുത്തുന്നവരെ പറ്റി) ഞാൻ പരാതി പറയുകയാണ്, അഥവാ സ്ത്രീകളുടെയും യത്തീമിന്റെയും)

ക്ഷമയും സംതൃപ്തിയുമുപേക്ഷിക്കുന്ന ദരിദ്രനാണ് യഥാർത്ഥ ഐശ്വര്യവാൻ എന്ന് അവിടുന്ന് അറിയിച്ചിട്ടുണ്ട്.

41 ليس الغنى عن كثرة العرض ولكن الغنى غنى النفس

(ഐശ്വര്യമെന്നാൽ സമ്പത്തിന്റെ ആധിക്യം കൊണ്ടല്ല, മറിച്ച് മനസ്സിന്റെ ഐശ്വര്യമാകുന്നു യഥാർത്ഥ ഐശ്വര്യം). നബി ﷺ പറഞ്ഞതായി ഇബ്നു മസ്ഊദിൽ നിന്നും മുസ്ലിമിന്റെ സഹീഹിൽ വന്നിട്ടുള്ള

42 إني أسألكم الله والنقي والعفاف والغنى

(അല്ലാഹുവേ ഞാൻ സന്മാർഗവും സൂക്ഷ്മതയും സംതൃപ്തിയും ഐശ്വര്യവും നിന്നോടു തേടുന്നു) എന്ന ദുആയിൽ പറഞ്ഞ ഐശ്വര്യം ഈ അർത്ഥത്തിലുള്ളതാകുന്നു.

ക്ഷമയും സംതൃപ്തിയും സൽകർമ്മനിരതനും സംതൃപ്തനുമായ ദരിദ്രനെപ്പറ്റിയുള്ള തെളിവുകളിൽ നിന്ന് ഇത്രയും ഉദാഹരണങ്ങൾ തന്നെ മതിയാകും കൃതജ്ഞനായ ഒരു ധനികനേക്കാൾ അവന്റെ ശ്രേഷ്ഠ മനസ്സിലാക്കാൻ.

[ഷൈഖ് യഹ്യാബ്ബ്നു അലീ അൽഹജ്ജൂരീ ഹഫിദഹുല്ലാഹു ^{رحمه} യുടെ ഒരു ദർസിനു ശേഷം അദ്ദേഹത്തോടു ചോദിച്ച ഒരു ചോദ്യവും അതിന് അദ്ദേഹം നൽകിയ മറുപടിയുമാണ് ഈ രിസാലയുടെ ഉള്ളടക്കം.]

40 شرح أخرجہ النسائي في الكبرى (363/5) رقم (9150)

41 أخرجه البخاري (6446) ومسلم (1051) من حديث أبي هريرة.

42 أخرجه مسلم (2721).